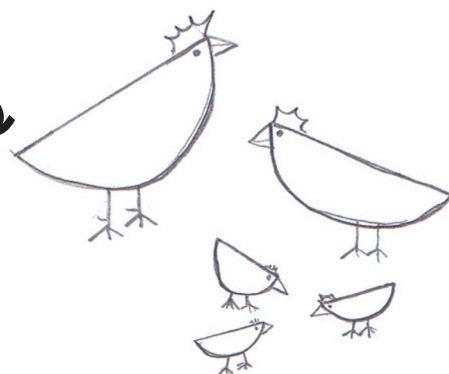

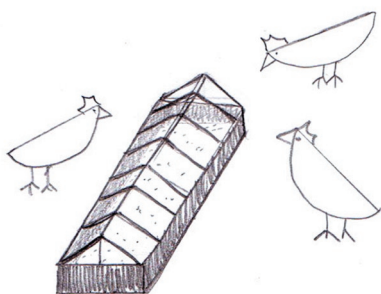
Utfodring av hönor kalkoner, ankor och gäss

Höns som får gå fritt i trädgården söker själva sin föda. De snor åt sig bl a fallfrukt och bär och plickar gärna i grönsakslandet om de får chansen. De letar i komposthögen och landet efter mask och andra småkryp, en proteinrik och nyttig föda.

Olika fodermedel

▪ *Torrfooder* finns att köpa färdigblandat, men det går även bra att blanda själv. Bra ingredienser är helsäd av vete, korn och havre som gärna får ges omväxlande. Hel vete ger E-vitamin som är viktigt för reproduktion och motståndskraft, men för mycket vete misstänks kunna framkalla fjäderplockning. Man bör ej ge vete till dvärghöns då de lätt blir för feta, de bör istället få korn. Havre ger fin fjäderdräkt och är uppskattat av hönorna. Råg är däremot inte ett lämpligt foder. Till unghöns kan man med fördel ge säden

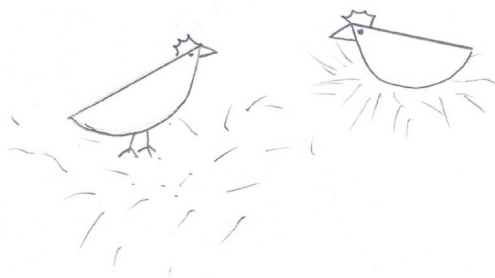

lätt krossad för att underlätta upptaget. Sojamjöl kan ges som proteinfodermedel. Krossade ärtor kan ingå i fodret, men är inte det mest begärliga för hönsen. Kokt potatis har samma näringsvärde som säd och kan delvis ersätta den. Öka gärna mängden havre och vete vid låga temperaturer, även majs är bra vinterfoder.

▪ *Grönfoder*, som gräs, maskrosblad, klöver, nässlor och lusern, kan hönorna själva leta upp sommartid. Då de inte har fri tillgång på grönt kan man ge färskt eller torkat grönhack, foderkål, kålrötter, morötter eller grönkål samt torkade nässlor och finhackat hö. Detta ger dessutom en bra sysselsättning under vinterhalvåret. Groddar innehåller mycket E-vitamin och kan serveras färska året runt.

▪ *Blötfoder* är uppskattat och består oftast av matrester. Ge gärna kokt potatis och potatisskal, men aldrig rå potatis! Undvik starkt kryddad eller alltför fet mat. Tamhöns blir lätt feta. Ris, rivna morötter och andra rotfrukter, kokta grönsaker, hackat eller uppblött bröd, grötrest, spaghetti, fruktrest, fisk och kött är exempel på lämpliga matrester. Fisk och fiskmjöl kan dock ge fisksmak till äggen! Höns är

känsliga för mögel och härsken mat. Äggskal och hela ägg kan ges, som en god kalcium- och proteinkälla, men risken finns att de då börjar picka sönder sina egna ägg. Köpta ägg bör ej ges då de kan sprida sjukdomar. Servera inte hönsen mer blötfoder än de kan äta upp på en halvtimme.

▪ Rent friskt vatten skall alltid finnas. *Grus* är nödvändigt för hönsens matspjälkning i muskelmagen, men behöver inte tillföras om hönorna har möjlighet att själva plocka små gruskorn i rasthage eller vid frigång. *Träkol* kan emellanåt behövas för att reglera tarmarna och stabilisera lösa magar.

Olika näringsämnen

▪ *Protein* behövs för den egna kroppen och för uppbyggnaden av hönans ägg. Två typer av aminosyror, som proteinet består av, är livsviktiga för hönan: metionin och lysin. Metionin finns i stor mängd i fisk- och köttmjöl

och i havre. Lysin finns rikligt i ärtor, raps och sojaböner. En maskkompost fungerar utmärkt som proteinkälla, men den måste stängas ibland för att inte bli totalt renplockad. Kycklingar måste ha mycket proteinrik föda.

- *Kolhydrater* ger energi och finns i säd, spannmålsprodukter och annan växtföda. Fibrer finns i grövre växtdelar, agnar och fröskal och är viktigt för tarmens funktion.
- *Fett* är väldigt energirikt och ska ges med måtta. Spannmål och matrester innehåller mycket fett.
- *Mineraler* som hönan behöver är framför allt kalk, men även natrium som finns i salt, fosfor och vissa andra sorter. Kalk behövs för uppbyggnad av äggskalet och benstommen. Det behövs två gram kalcium per ägg, men hönan måste få i sig fyra gram kalcium per ägg då hon endast utnyttjar

hälften. Vid kalkbrist blir hönans skelett skört och äggskalen tunna, eller kan t o m saknas helt. Kalk är tillsammans med fosfor viktigt

Saltbehovet kan tillgodoses med hjälp av matrester. Blir äggskalen för tunna trots att hönorna inte har kalkbrist kan det bero på saltbrist.

Det kan även orsaka kannibalism.

- *Vitaminer* Det grönfoder frigående höns finner själva, tillsammans med solljuset, täcker hela vitaminbehovet under perioden april till oktober. Solljuset är viktigt för produktion av D-vitamin som behövs för att kroppen ska kunna ta upp kalk. Vintertid och när hönor hålls inomhus behöver D-vitamin tillföras med fodret. Kycklingar som hålls inomhus måste få grönfoder för att bilda K-vitamin. Brist på E-vitamin kan ge hjärnskador på kycklingar, men undviks genom utfodring med vete eller helfoder. C-vitamin kan hönan själv tillverka, så det behöver inte tillföras. □

Kalkoner

En typisk miljö för en frilevande kalkon är fuktig lövskog, där den lever på gräs och insekter. Under parningssäsongen skaffar sig de äldre tupparna ett harem, medan ungtupparna som är lägre i rang bildar egna flockar.

Kalkoner som går fritt hittar mycket av sin mat själva och föredrar insekter och gräs som föda, men det finns färdigfoder att köpa. Man bör även ge säd och hushållsavfall, t ex rotfrukter och grönt. Ett alternativ är att släppa sina kalkoner på nyskördade åkrar, där de äter upp rester av spannmål och småkryp. Kalkoner behöver liksom höns snäckskal för skalbildningen och grus för att matsmältningen ska fungera.

Under avelssäsongen är det särskilt viktigt med rätt näringsammansättning på fodret. En rekommendation kan vara 3/4 kalkonfoder och 1/4 hel spannmål. Det är extra viktigt att kycklingar får den näring och de mineraler de behöver. Det finns färdigt foder för kalkonkycklingar. Det är också bra om att ge dem mycket grönt, t ex hackade nässlor, kokta äggulor och spannmålskross. Kalkonkycklingar ser dåligt, därför måste maten placeras så att de lätt kommer åt den. När de är en månad gamla kan man övergå till vuxenfoder.

för benbildningen hos växande djur. Kalcium finns i form av krita eller snäckskal och bör alltid tillföras till högvärpande hönor, även om de också får äggskal.

Ankor

Ankan liksom dess förfäder gräsanden betar gräs och letar frön och knoppar på land och i vatten. En och annan snigel slinker också ner. Ankor silar vatten genom näbben, och får på så sätt i sig kräftdjur, insektslarver och smådjur.

Ankor som går fritt ute klarar sitt näringsbehov ganska bra själva, men man bör för säkerhetsskull ge spannmålskross och köksrester, t ex kokt potatis, bröd och grönsaker. Det finns färdigfoder att ge, och man kan även ge hönsfoder. Det måste dock vara pelleterat, annars kan det sätta igen näsöppningarna. En vuxen anka äter ca 2 hg färdigfoder om dagen.

Krossad spannmål är bra att ge både tillsammans med ankfoder och hönsfoder. Ger man helsäd måste ankorna ha tillgång till grus för att kunna sönderdela spannmålen i magen. Ankorna ska även ha tillgång till snäckskal som kalciumkälla.

Under värpsäsongen ger man särskilt värpfoder, som innehåller extra kalcium och protein. Värpfodret kan utgöra 60-70 % av fodermängden, resten utgörs av spannmål.

Det är viktigt att ankungar får i sig animaliskt protein och mineraler. Man kan ge färdigfoder för ankungar eller växla med kokt ägg

eller kokt fisk blandat med majs- och sojamjöl. Vid egenkomponerat foder behövs dock mineral- och vitamintillskott.

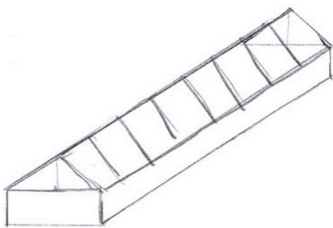
Eftersom ankor spiller mycket när de äter och dricker är det bra att inomhus inreda matplatsen en bit från ströbädden och med spaltgolv under. Då slipper man blöta ströbäddar. Man kan också ordna vatten- och matplats utomhus. Man bör heller inte ge mer mat än att det äts upp, för att undvika att mat ligger kvar och surnar. Sätter man dessutom upp en foderhäck runt tråget kan ankorna inte trampa runt i maten utan bara sticka in huvudet.

Praktisk utfodring av höns

Hönsen föredrar att krafsa fram mat efter principen ett korn här, en insekt där. Om fodret varieras varje dag främjas matlusten. Höns är byggda för att äta från marknivå, och vill gärna gå och sprätta och peta i maten.

Fodertråg

I öppna fodertråg förlorar fodret snabbt sin aptitlighet. Det kan vara lämpligt att servera matrester i tråg. Det är viktigt är att utforma foderträget så att hönsen inte tycker det är bekvämt att sitta på den. Detta för att minska risken för att de bajsar i fodret. Man kan t ex ha ett fodertråg med tvärgående ribbor så blir det även svårare för hönsen att kasta ut fodret på golvet. Den mat som ratas i öppna fodertråg (vanligtvis helsäd) kan med fördel ges direkt i ströbädden. Detta stimulerar hönsens naturliga fodosöksbeteende.

Foderautomater

Fördelen med foderautomater är att hönsen inte ser fodret. Det kommer ständigt fram nytt foder. Detta finner hönsen mer intressant än att få allt foder presenterat i t ex ett fodertråg. Fodret håller sig också fräschare i dessa behållare, men vissa foder kan bilda ett mjöl som täpper till i automaten. Därför måste de rengöras ofta eller konstrueras på så vis att man kan släppa fram mjölet och fodret

Gäss

Gässen har varit människans husdjur längre än alla de andra fjäderfåna, hela 4000 år. Gåsen har minskat i popularitet i och med att de små djurbruken blir allt mer sällsynta, men den är fortfarande ett utmärkt husdjur när man bor på landet. Gäss är kända för att vara effektiva betesdjur och de äter stora mängder gräs. De har en speciellt utformad näbb med särskilt vassa kanter vilket gör att de kan skära av gräset istället för att rycka av det som andra gräsätande fåglar måste göra. Faktum är att gäss är gräsätare i mycket större utsträckning än de andra fjäderfåna och kan leva gott på enbart bra bete. Dess två blindtarmar är särskilt välutvecklade och förmågan att i grovtarmen sortera bort svårsmälta växtfibrer och koncentrera sig på att utvinna näring ur det mer lättsmälta materialet gör att gäss omsätter stora mängder gräs, samtidigt som de också producerar stora mängder gödsel vilket ofta är uppskattat. Gässen föredrar saftiga blad, gärna olika typer av ogräs vilket brukar vara väldigt uppskattat på gårdar där gässen kan gå lösa, men det går utmärkt att använda sig av en vanlig vallfröblandning när man anlägger en betesmark till gäss. Det är dock viktigt att betet inte har vuxit för mycket, då ratar gässen hela vallen. Man märker lätt när gässen är missnöjda med sitt bete, då springer de av och an längs staketet och kacklar oroligt.

Underhållsbehovet för en gås som inte producerar ägg eller behöver växa till kan man mycket väl tillgodose med enbart bete. Vill man däremot att gässen skall lägga ägg eller om de växer så bör man komplettera betet med ett kraftfoder eftersom gässen då behöver mer energi än vad betet kan ge. Kraftfoder finns både som helfoder, som är komplett med spannmål och mineraler, och koncentrerat foder som är avsett att blandas med spannmål. Näringsmässigt är de olika spannmålen inte så olika, särskilt inte i små mängder, men råg är mindre lämpligt att ge då det

innehåller en del skadliga ämnen och vete blir lätt klibbigt och smetigt. Havre är ett bra spannmål, men man kan med fördel blanda havre med mindre mängder av de andra sädesslagen. Mängden kraftfoder bör vara ca 20-30 g/gås och dag, men kan givetvis variera beroende på betets kvalitet.

Riktigt unga gäss, sk. gässlingar, kan man de första tre veckorna ge ett kraftfoder som är avsett för broilerkycklingar, det finns nämligen inget ungfågelsfoder särskilt avsett för gäss. Man kan även blanda sin egen kraftfoderblandning med ex. bröd, mjölk, fisk, lever och kokt ägg (ex. gåsägg). Man kan gott ge fri tillgång på kraftfoder till så unga gässlingar och det ges bäst i någon form av utfodringsautomat eftersom fåglarna gärna sprätter mat omkring sig. Efter de första veckorna bör man övergå till ett mindre proteinrikt kraftfoder, risken är annars att gässlingarna får problem med benen för att de växer för snabbt. Benvagheter kan också uppstå som en följd av för lite kraftfoder när gässlingarna växer. Om de unga gässen äter enbart gräs, vilket innehåller mycket kalcium, får gässlingarna långsamt fosforbrist då kalcium- och fosforintaget måste hålla ett särskilt förhållande till varandra för att skelettutvecklingen skall bli normal. Spannmål är rikt på fosfor och därför är det nödvändigt att komplettera bete med spannmål under tillväxten.

D-vitamin är också viktigt för utvecklingen av de unga gässlingarnas skelett och det finns ofta tillsatt i kommersiella foder, men gäss som får gå ute och beta gräs bildar D-vitamin i huden med hjälp av solljuset. Det är väldigt viktigt för gäss att ha tillgång till gruskorn av olika storlekar eftersom gruskornen hjälper till att mala sönder gräs och spannmål i magen. Att gäss äter grus har alltså inget att göra med mineralbrist, vilket är en vanlig missuppfattning.

samtidigt. Foderautomater kan stå direkt på golvet eller på en upphöjning, men de kan också hänga 10-15 cm ovanför golvet. Nackdelen med det sistnämnda är att man minimerar flygutrymmet för fåglarna de kan också skada sig på upphängningstrådarna. Men fördelen är att de inte kommer in skräp i automaten när hönsen sprätter. Man bör ha flera foderautomater så att alla hönsen i flocken kommer till att äta samtidigt. I kommersiell hönshållning rekommenderas 15 cm fodertråg per djur. Om det inte finns tillräckligt utrymme för alla är det risk att de ranglåga djuren inte får något. Man kan göra foderautomater själv eller så finns det ett antal

olika modeller på marknaden. En viktig egenskap att tänka på är att de ska vara lätta att rengöra.

Vattenautomater

Vattenautomater har man oftast i mindre hönsflokar. För större hönsier finns det oftast vattenledningar med nipplar. Det som är viktigt är att hönsen har regelbunden och tillräcklig tillförsel av vatten.

En höna dricker 2-3,5 dl per dag, men det varierar med ålder, äggläggning och vilket foder de får. Det är viktigt att man håller vattenautomaten ren och att man byter vatten varje dag. Det finns vattenautomater som står på golvet eller hänger i taket. Man bör placera dem på ett dränerat underlag för att inte blöta ner ströbädden. Över en golvbrunn är bra eller om den står på golvet att man har en bricka under som fångar upp spillvatten. Vattenautomaten måste vara så stadig att den inte går att vältas av hönsen. Det finns praktiska modeller på ben. Att den har lite höjd över marken är bra då smutsen från hönsens sprättande inte hamnar in i vattnet. □

Några tips!

- På vintern kan man servera grönfoder (ensilage, groddar) i en korg som sitter på väggen. Den kan man tillverka själv av hönsnät, eller varför inte en grovmaskig cykelkorg. Man måste bara se till att det inte sticker ut några vassa delar.
- Man kan odla dagmask i bänk eller i gropar med löv. Men det bästa är om man har en kompost som är en naturlig maskodling i hönshägnen, då hönsen kan ta eget initiativ att leta. Det stimulerar födosöksbeteendet!
- Man kan servera rotfrukter antingen hängande från taket i snören eller spetsade på spikar (med huvudet utåt). Till exempel kan man göra en hängande "spikklubba" av några långa spikar och en träbit.
- För att förhindra att hönorna sprätter i foderautomaten, men ändå ge dem möjlighet att äta från "marknivå" kan man bygga ståplatser intill en hängande automat.

